

Ardere și Izbăvire

HORIA ZILIERU
ÎN INSTANȚA CRITICII LITERARE
CONTEMPORANE

Volum coordonat de Paul Gorban

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

CUPRINS

ITINERAR BIOGRAFIC	5
EUGEN SIMION	
HORIA ZILIERU	21
CONSTANTIN CIOPRAGA	
1. UN ELEGIC SOLAR	32
2. FANTEZIE ȘI FRAZARE ÎNCÂNTĂTOARE	35
IOAN HOLBAN	
1. TOPOSUL LIRICII LUI HORIA ZILIERU	44
2. URMUZ DIN GALAAD	53
3. POEME TRANSLATE PRIN RUNE MIGRATOARE.....	58
ION POP	
HORIA ZILIERU – NARCISISMUL POEMULUI.....	63
AUREL RĂU	
HORIA ZILIERU ÎN FORMAT ACADEMIC.....	75
MARIAN POPA	
COMPLEXITATEA POEZIEI EROTICE A LUI HORIA ZILIERU	91
EUGEN NEGRICI	
ASOCIEREA PRIN OMOFONIE	102

MARIN MINCU UN LIRIC EXISTENȚIAL.....	106
AUREL MARTIN MONOGRAFIA UNUI UNIVERS AFECTIV	108
DORIN TUDORAN MITUL ÎNDRĂGOSTITULUI	111
DUMITRU MICU MUZICALIAȚE ȘI JONGLERII	114
GHEORGHE GRIGURCU CEREMONIA SENTIMENTALĂ	128
CONSTANTIN CUBLEȘAN „BIET MENESTREL CU FLAUTUL DE LUT”	130
DANIEL CORBU HORIA ZILIERU ÎNTRE SCENARIUL ORFIC ȘI GRAMATICA EROSULUI	135
VICTOR FELEA FIUL LUI EROS ȘI ALTE POEZII.....	139
ADRIAN POPESCU LIRISMUL ÎNTRE VIRTUOZITATE ȘI SENTIMENT	143
DANIEL DIMITRIU NUNȚILE ALBE. HORIA ZILIERU	146
HENRI ZALIS ADECVAREA LA EXPRESIE	154

MIRCEA MUTHU O STARE LIRICĂ.....	157
-------------------------------------	-----

PAUL DUGNEANU FIDEL CÂNTECULUI ȘI CUVÂNTULUI.....	160
--	-----

DAN ALEXANDRU CONDEESCU UN UNIVERS BAROC	163
---	-----

AL. ANDRIESCU NUNȚILE EFEMERE.....	166
---------------------------------------	-----

LIVIU LEONTE UN CULT RAFINAT AL IMAGINII	171
---	-----

LIVIU GRĂSOIU	
1. CAPRICIILE LUI HORIA ZILIERU.....	174
2. VOINȚA AUTORULUI	178
3. ROMANTISMUL ATEMPORAL	181

EUGEN DORCESCU HORIA ZILIERU E UN ESTET	184
--	-----

VALENTIN TAȘCU „EU CEL DIN URMĂ-N TABLELE CETĂȚII/ DOMENII AM DE NUDURI ÎN ADVERBE”	190
---	-----

ADRIAN VOICA VARIAȚIUNI PE O TEMĂ DATĂ.....	205
--	-----

NICOLAE TURTUREANU	
1. DECAPITAREA ROZEI.....	213
2. UN CAZ LIRIC.....	218
3. FALS TRATAT DE POETICĂ	222

VALERIU STANCU ÎMPERECHEREA CIUDATĂ DINTRE BĂRBATUL II ȘI NUDISTA NORD-VEST (TALĂ) SAU POEZIA ÎNTRE RUGĂCIUNE ȘI ILUMINARE	225
LAURENȚIU ULICI ROZA ȘI RAZA	232
ADRIAN DINU RACHIERU UN UCENIC „STIHURGOS”	237
VLAD ZBÂRCIOG PORTRET SCULPTAT ÎN LESPEDEA CUVÂNTULUI..	243
VALENTIN F. MIHĂESCU CE POȚI FACE CU UN TRANDAFIR?	253
MIOARA BAHNA UN SACERDOT AL POEZIEI.....	257
GEORGE BĂDĂRĂU UN MACEDONSKIAN REBEL	264
ALEXANDRU ZUB HORIA ZILIERU – IMO PECTORE	274
MIRCEA TOMUȘ UN TRASEU POETIC DE LA (ARDEAL, LA) TOPOLOG, LA IAȘI.....	277
ELVIRA SOROHAN CÂND POEZIA EVOLUEAZĂ PURIFICÂNDU-SE DEFINITORIU	285

ION BRAD

UN APOSTOL AL INTERTEXTUALITĂȚII296

CRISTIAN LIVESCU

POETUL. INGENIOSUL NEASTÂMPĂRAT: ORFISM,
ASTRALITATE, HERMETISM.....303

THEODOR CODREANU

DANSUL ÎN ARMURĂ.....316

EMANUELA ILIE

TEMELE ASTRALIEI POETICE358

GHEORGHE PĂUN

SENIOR AL CULTURII370

SERGIU I. NICOLAESCU

POET STĂPÂN AL FORMEI373

NAE GEORGESCU

ROST MOLDAV ȘI RĂSTIRE VALAHĂ.....376

FLORENTIN POPESCU

HORIA ZILIERU, ARGEȘEANUL CARE A CUCERIT
MOLDOVA382

IOAN TODERIȚĂ

PE UN PAPIRUS DE NORI, ASTRALIA.....386

LUCIA ȚURCANU

METAFOREI NU-I PLACE SĂ FACĂ TROTUARUL411

ION VĂDUVA POENARU

SPIRIT ELEGIAC, MEDITATIV DAR ȘI EXUBERANT415

PAUL GORBAN

FĂURITORUL DE CUVÂNT ASTRAL..... 417

INTERVIURI

VASILE ARHIRE

GHICI CINE (RE)VINE LA CINĂ? „LIMBA ROMÂNĂ
ESTE UN IZVOR AL TĂMĂDUIRII...” 425

NICOLAE BUSUIOC

HORIA ZILIERU ÎN OGLINZILE CETĂȚII 442

CĂLIN CIUBOTARI

„EU N-AM URÂT PE NIMENI, NICIODATĂ” 451

DANIEL CORBU

CATAPETESMELE VERBULUI, EGISTRUL FONIC AL
LIMBII..... 455

CONSTANTIN COROIU

POETUL ROMÂN ESTE REMARCABIL LA PRIMA
CARTE..... 466

OANA OLARIU

„PARC-AȘ FI FOST UN GINGHIS HAN ȘI-AȘ FI
MONGOLIZAT POEZIA IEȘEANĂ” 477

ANGHEL DUMBRĂVEANU

MIRACOLUL UNEI PRIETENII..... 491

„CEVA” DESPRE CRIZA POEZIEI. HORIA ZILIERU ... 493

Constantin CIOPRAGA

1. Un elegic solar

Ca om, poetul respiră exuberanță în fața lumii exterioare, fiind format în spațiul liber al naturii. Prin cultură, el se instalează cu voluptate în mit, intuind vârste și realități preexistente, sau transpunând în viziuni mitice prezentul. Truverul e însă mai personal, mai reliefat decât reflexivul, drept care lirismul său apare dominator, preponderent față de tentația ideilor, în toate cazurile, chiar în momentele depresive, peste confesiunile lui Horia Zilieru se arcuiesc raze de soare. Încă o dată se dovedește că în poezia românească spiritul solar și tentația spre sublimare a tragicului au prioritate. La fiecare poet, spațiul spiritual al copilăriei, acel spațiu fermecat al cuibului, își imprimă culoarea, vibrațiile, luminile asupra întregii creații. Horia Zilieru imaginează și construiește visând, adică retrăind în libertate și inocență, într-un univers intim, real și himeric, cu orizonturi legate de o probabilă copilărie în mediu natural. Iată-l trecând printre flori (crini, tulipe, roze, narcisi, glicine) dătătoare de „parfume”, desfătându-și sufletul prin grădini, cercetând misterios „grâul din mit”, savurînd „iarna de safir”. Pe străvechea Euridice o regăsește printre „trestii de aur”, un fluture jucăuș îi evocă „un rai deschis”; fagurii, melcii, pietrele îl ademenesc într-o realitate percepută prin toate simțurile.

Dominantă în elegii rămâne **modalitatea solară**, de unde cântecul fertilizat de nostalgia **bucuriei**: „Lumină are gura mea hulită/ de psalmi roștiți la **golfuri selenare**/ unde înnoată-n spinii de ispită/ fecioarele cu coapsele polare.// Edenul blond își curge mierea blândă/ în rănilor de aur ce respiră/ prin coasta întregită cu o liră/ să-ndepărteze trupul de osândă...”

Mierea, lira, psalmii particularizează aici, la modul simbolic, tendința spre un frumos sacralizat prin cuvântul devenit cântec, sub ochiul viu al soarelui. Pentru amplificarea acestui cântec în lumină, poetul își asociază clavecine și orgi, se mișcă în spații fabuloase sărbătorind azurul (ca în *Adorație*) sau odihnindu-se (ca în *Strugure*) „în muzica de trestii și smarald...”

După pregrinări lângă Orfeu și Euridice, după interludii în metru antic, după umbletul prin „ploi sacre” până în preajma paradisului, contactele cu prezentul, în care „mai sună cornul” spre departe, orientează privirile spre viitor, spre „punctul de dorință”. Muzica unifică trecutul și viitorul într-un fior de eternitate, înainte de muzică, un profet legendar, dintr-o vechime imemorială, revine „sub formă de-amintire și tăcere!”, pietrele din „eternul mării” vorbesc despre „strigări” de păsări ucise, iubirea armonizează lumini și umbre: „tu lampa ești, eu umbra acordată/ în mâna ce-n hipnoze ne scufundă”.

Dansul, ritualul liturgic, șerpilor emblematici aparțin unui sistem de mituri convertindu-se în ansamblul unui mit liric propriu. Horia Zilieru împrumută unele elemente din diverse mitologii, dar se comportă față de acestea cu libertățile unui modern. Vocea poetului transmite o perpetuă aspirație spre un înalt intangibil, de aceea, de pildă în mitul dragostei, dorul de sublim are drept acompaniament suferința. Acesta pare a fi înțelesul titlului *Orfeu plângând-o pe Eurydice*. Sensurile individuale sunt ridicate într-o zonă a universalului uman, mitizate, expuse pe un ecran mental,

pentru lungă contemplare. Dar nu ecranul este important, ci cântecul pe marginea imaginilor desfășurate. Horia Zilieru, iubitorul de somptuos, este în esența manifestărilor sale un talentat poet orfic. Invocațiile îndrăgostitului din Romanța apocrifă rezumă un stil: „într-un cavou în lună,/ prefă-te că-ai murit;/ nebună/ va plânge limba-n rit...// ah, trestii tânguioase/ ți-ar picura-n urechi,/ prin oase/ un basm de-acum străvechi;// — „în vindecarea mare,/ în orfic cimitir/ sub mare,/ la magicul clavir,/ ca-n ocnele de sare/ tăia ocnașul-mag/ pridvoare/ prin trupul tău prea drag”.

(Cronica, 30 noiembrie 1973)

2. Fantezie și frazare încântătoare

I

Poet în „toate cele”!... Fascinat de metafore, Horia Zilieru (pseudonimul lui G. Iancu) e un neoromantic **expansiv** și tandru, comunicativ, elegiac și inflamabil, - **totodată** un imaginativ în lumină, tentat de antichități și **exotic** dar și atras de varii modernisme; marcat de amintiri **clasiciste**, el cochetează cu instrumentația simbolistă ori cu **felurite** avangardisme. Momentul nașterii sale (1933), în Racovița – Argeș, coincidea cu acela al câtorva confrăți **notorii**: Nichita Stănescu, Romulus Vulpescu, Grigore Hagiu, Anghel Dumbrăveanu. Instalat la Iași, student în Litere se situa în 1951 într-un favorizant topos de elecțiune, cu alte resorturi decât *dulcissima mater Muntenia*; similară va fi și **opțiunea** olteanului Marin Sorescu (trei ani mai tânăr), student al aceleiași Facultăți.

Câțiva comentatori aveau să citeze în consens cazul G. Topîrceanu, transplantat și el – din Capitală la Iași. După ce publicase încă din 1947, prin periodice, Horia Zilieru semna (în 1959) placheta *Fluierul*; doi ani ulterior, Otilia Cazimir îi prefața *Florile cornului tânăr*. Când peste mai mult de patru decenii și după multe alte apariții, consacrat, selecționează pagini semnificative pentru antologia de autor *Melancolie de vulcan* – Junimea, 2004 – el omite prima sa carte , păstrând din *Florile cornului tânăr* doar două texte: o *Baladă munteană* și *Interior*, ambele de un decorativ grațios: „Fetele noastre (ca-n basme de frumoase)/ câmpuri cu flori știau țese și coase/ din

in și mătase". Sau, în aceeași notă patetic-etnografică: „Bujorii albi din scoarța muntenească/ îmi sorb din pleoape rouă ce mai am”...

Orizonturi largite probează, treptat, depășirea descriptivismului; interesează progresiv inserția în arhetipal și mitic; pe de altă parte, poziționarea în cânt și oniric potențează dimensiunea himerică. Prin confesiunile liricului circulă acum, alături, într-o gingașă solidaritate zei elini și îngeri de la Voroneț; cerbii umblă printre flori de hyacint, măști chinezești se învecinează cu ceramica din Oaș. Ochiul e atras de expoziții somptuoase, de o ineputabilă atracție spre miraj, încât căderea frunzelor declanșează „voci de clavecin”, oglinzile sunt ample cât mările, staminele florilor devin candelabre, lacurile sunt năpădite de nuferi, o lumină lină de tărâm arhaic încălzește pădurile sale de metafore patetice. Poetul din *Orfeu plângând-o pe Euridice*, titlu implicând selecții din *Orfeu îndrăgostit* (1966), din *Iarna erotică* (1969), din *Umbra Paradisului* (1970) și *Nunțile efemere* (1972), este în același timp un meditativ ce-și destramă tristețile în melos și un senzual captiv de culori și sclipiri, tipic impresionat de expansiunea vegetalului. Cu alte cuvinte, în Horia Zilieru se îmbină în linii unduitoare un orfic posedat de fantome și un frenetic baroc, sedus de caleidoscopul imaginilor plastice; cutare poem demarează de la un nucleu melodic, frazarea litanică subordonându-se unui climat al lirei. Frecvent cuvintele își estompează sensurile, topindu-se în masa unor sonatine sau lieduri, de unde impresia de aliaj plastico-sonor; maturitatea aduce cu sine o anumită austeritate; între o poezie anterioară și una recentă intervin diferențe de limbaj, de timbru, traducând totodată diferențe de viziune. Versul contorsionat din *Altfel de toamnă* își lasă cu greu dezvăluite sensurile: „Foșnește timp în părul scurs în jur,/ în albul cu zăpada în versete/

și-n ceas robit clopotnițele bete/ apasă cu vitralii
 împrejur". Ermetismul se estompează progresiv, ca în
Crinul, poem în notă procesional-declamatoare:

*O dată, se va zice c-am murit
 și cineva os să aprindă crinul
 din care beau truverii nopții vinul
 plângând cu fața către răsărit.
 Prin triste moaște-n albul lor regret
 și-ar descompune săruri și parfume,
 pe-a îngerilor Doamnă plânsă brume
 cu lujerul din fumul vindecat.*

Tipologic, denominativul *truver* este în totul adecvat apolinicului (momentan) vibrând în fața frumuseții trecătoare, înconjurat de „serafi pe dulcea scară/ ca de bal în vremi primare...”. Cu voluptate idealizant, truverul apare mai convingător decât reflexivul; solarul Horia Zilieru imaginează și construiește în libertate și candoare, instalat într-un univers ospitalier, cu ecouri din copilăria în natură, îl întâlnim printre crini, tulipe, roze, narcisi, glicine, flori pline de „parfume”; se desfată căutând „graiul din mit” ori savurând „inima de safir”. Pe străvechea Euridice o regăsește printre „trestii de aur”, un fluture jucăuș îi evocă „un rai deschis”; fagurii, melcii, pietrele îl ademenesc într-o lume familiară, percepută prin toate simțurile:

*Lumină are gura mea hulită de psalmi
 roștiți la golfuri selenare
 unde înoată-n spinii de ispită fecioarele cu coapsele polare.
 Edenul blond își curge mierea blândă
 în rănile de aur ce respiră
 prin coasta întregită ca o liră
 să-ndepărteze trupul de osândă...*

Mierea, lira, psalmii și celelalte particularizează aici un microunivers transfigurat dobândind substanță sub ochiul viu al soarelui. Sublimul în lumini își asociază clavecine și orgi (ca în *Adorație*) sau triumfă (ca în *Strugure*) „în muzica de trestii și smarald...”

După pribegii lângă Orfeu și Euridice, după interludii în *metru antic*, după umbletul prin „poli sacre” până în preajma paradisului, sunete de corn (eminesciene) duc spre „punctul de dorință”. Pe fundal mitic, un profet dintr-o vechime imemorială se desenează enigmatic „sub formă de-amintire și tăcere”; pietre din „eternul mării” vorbesc despre „strigări” de păsări ucise; iubirea armonizează lumini și umbre: „tu lampa ești, eu umbra acordată/ în mâna ce-n hipnoze se scufundă”.

Dansul, șerpilor emblematici, magicul țin de un sistem de mituri cu tentă personală; sublimul are drept acompaniament suferința. În *Marea noapte a fecioarei*: „Candele aprind nectare/ și versete de candoare/ și în norduri ferecată/ pari cazania pe care/ iată/ îmi așez a gurii floare/ s-o învie să-i asfinte/ măduva bucovinei sfinte...”

II

Peregrinul cosmic descins în *Australia* (1976) e un dublu al călătorului în propriu-i interior; ajuns *La curțile albastre*, halucinațiile îl dirijează în afara timpului profan: „serafii umblă beți printre timpane/ ca la un bal pe piei de tamburină.” Enunțuri în regim incantatoriu întrețin starea de reverie; în *Galactica vedere* apare, diafană, o nălucă – „femeie adorată”; în spectral invită, la rândul lor, notațiile dintr-o *Elegie* („la domnișoara Pogany”) – cea anterior semnalată de Brâncuși. Reverii, clipe de hipnoză instituie în *Lacrimi de aur*

momente fantastice. Sublimități și nevroze merg împreună interferențe, Urmele focului, ori texte ca *Posedat de foc* și *Petrecut prin flăcări* confirmă tensiuni paroxistice cărora le ține cumpănă „unduitoarea rază” ori crinul, ori fluturele. Reminiscențe eminesciene ori argheziene, travestite – în *Fratele mâniei*, bunăoară – transpar în secvențe legănătoare:

*Tu cobori în blânda auroră
eu – în aur urc către amurg
marea vânătoare-ncepe aspră
sunete din cornul dulce curg
(...)*

*Cerul cu privirile închise
leapădă stiharele în noi
și adorm în bolți de paraclise
candele ca raze de noroi.*

Dacă în *Fiul lui Eros* (1978), solilocviul e lamentație de „ființă vinovată” (ca în *Noaptea și durerea*, în *Viața într-o dragoste* și *Tablou votiv*), viitorul volum, oglinzi de ceață (1979) propune dezbateri sapiențiale, întrebări, efuziuni, defulări, inclusiv parabole, uneori consonant-stănesciene: „valea plângerii” – dezbracă îngerii/ râsu-plânsu-plimbă ursu”. Calamburist uneori sau jovial-parodic alteori – ca în *Senzație* ori în *jețul nevăzut* – spiritul ludic primează:

*Mașina mea de scris ciocănitore
în coadă sade și în două gheare
un tren de marfă prin provincii rare
cărând piroane și pietriș traverse
(traverse pentru versuri în averse)
cu domnul trestie de zahăr – boemă
pentru copii de styl intrat la ocnă*

III

Dialogat, poemul dramatic în endecasilabi *Orfeon*, devenit în 1980 titlu de volum, ține de personalitatea principală a lui Horia Zilieru. Undeva, în spațiu de ambiguități, conversează un fel de psalmist, Henoch, Măturătorul și o tânără Tsilla, ca în tragediile helenice, un rol revine Corifeului și Corului. Spațiu straniu: „zidurile plâng”, orgoliile sunt „oarbe”, norii „tărăsc sigiliul marelui eros”; Henoch își scrie psalmii criptici, *măturătorul* „adună în gunoieră manuscrisele smulse de fluxul și refluxul lunii”; „departe se încheagă aureola de cenușă a mulțimii însoțind **cu bății de tobe fecioara de aur: tsilla**”. Se invocă zei și **astrologi, se preamărește erosul**; punct final va fi *armonia – supremă*. Tipologic, poemul în cauză (douăsprezece pagini) urmează retorica unui Pârvan din *Memoriale* și spiritul lui Dan Botta din *Charmion* (sau despre muzică), întors din orizontul mitic și lăsând în urmă „orele astrale”, privitorul din *Provincialia* e copleșit de platitudinea curentă: „praf de provincii praf autohton (...) crâșme mici prin ganguri lângă gară/ cu mesele schiloade”. În *Epithalamia* – dincolo de singurătate și frig, se înfiripă o doamnă bizară în „mantie de ceață”. Alteori, câte un detaliu recurent abate concretul din preajmă, favorizând mirajul.

Câte un intermezzo barbian (*Pe un papirus de nori ori Probă de trandafir sau canto di signo*) deviază în burlesc și insolit; acrobațiile verbale (în exces) converg în direcția bufă: „pe când fosta-am logograf/ în metoc tâlhar manaf/ ea păștea numai andive/ și rogoz de adjective/ hovadiș/ de păpuriș/ arpacaș de buzargic/ usturoi de buduroi/ ch4 + cl2/ acum plimbă sarcofaga/ în bocalul cel cu braga (...)/ el cu braga eu cu grebla/ din hobâc scoțându-mi hleba”. Ne oprim

tangențial la *Amoissimo*. Aici și nu mai puțin într-o altă bufonadă, *În timpul războiului din Troia*, manierismul sare în ochi. Poemul parodic *Mersul pe frânghie sau o spovedanie de Crăciun* e – cum anticipă titlul – joaca unui funambul. Pe ecouri din *Povestea vorbeii* evoluează ceremonialul din *Antonpannesca*, împănat cu balcanisme; baraietar, șoitari, cimigea, calemgiau.

Remarcabile sunt, pe de o parte, elegiile *Lamento pentru femeia singură* („femeia e lupoaica în pădurea de armă”) și *Lamento pentru femeia bătută*: „aklima soră mică și stăpână (...)/ aklima mea eternă și streină/ tu templul pur cu turle de vecie/ acum și-n vecii vecilor lumină/ acum și pururi lumină vie”.

Camil Petrescu publicase odinioară o *Addenda la falsul tratat* (inclus în al treilea volum de *Teatru*; Horia Zilieru, trubadurul, glosează – într-o *Addenda la falsul tratat de iubire*, 1989 – pe tema erosului transtemporal; în *Endharana sau lamento pentru femeia sfântă până la moarte* („lumina mea lumină”), femeia-iluzie e o apariție-sumă: „regele psalmist ar pune-o între pilde luminoase!” O grotescă este *Inspirația mea Capra de Makabra*; de astădată aliajul de paradox și melos instituie o stare de pură jovialitate. Un *Amo ergo sum* – parafrază la pascalianul *Cogito ergo sum* – convoacă *radare* și *voltaje*: *retorica* mască duce spre *dada*, *aliterații* de tipul „privind prin vizoare c-o mare mirare” continuă *calamburist*:

se-aruncă torpila ca-n muzică rima
și Doamna înfige siringa
wikinga
apoi hiroșima

Notele suprarealiste din *Recul de armă sau fals trata de fonologie*, jocurile de cuvinte din *Copilărie la zei*, din *Ursul din Skopje* și din alte texte, deși ingenioase, se proiectează în divertisment. De certă desăvârșire expresivă sunt modernistele